

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

13424

MEDELPAD

=====
Njurunda

23/12 1939

Granberg, Einar, 1939

Svar på ULMA:s frågelista 12 Fäbodväsen

106 bl.4:o text

7 teckn., 3 fotogr.

2 bl.mel.(en av mel.
uppl.på en skriy-
sida)

(pag. 1-117)

13424

PSD

Fäbodväsen

(Svar på Landsmålsarkivets frågelista n:o 13)

Fäbodställe kallas här

böan eller fäböan.

ex: - vi ska fära i böan
alts bäförä.

- vi ha vörs i böan e
hel e vöks.

Då man talar om "böan",
avser man både hus och jord.
Men man kan också säga så
här:

- vi ha fäböan nära läns-
ran myla gnäsp a jöran. =
"vi ha fäbodarna nära "lands-
rän" mellan Isnarp och Njurunda.

Andra exempel på uttrycket
böan:

Medelpad,
Njurunda

Landsmålsarkivet, Uppsala 13424
Einar Granberg, 1939. NJURUNDA
MED.

2

- dom a z boan fran
van a les dom tat op paran.
- vj ska fara hem fran
boan.

"Bofola" var den munyg
mat, som man kunde ta
hem fran boan pa en
gang.

- ja ha vors ats bofola,
a ha er da ja far ats
flotbyta a ostu a mesmoors.

"Varje bonde hade haer
en bovall:

- dom har jnts had mer
en en boval hans.

Da ju försökte fa upp-
gift om fäbagställen av olika
slag benämnda efter tiden,

fick jag till svar:
 - ha e huvuka son
soana ha voro kes slotan.

Följande fäbodas torde
 ha funnits i Njurunda:
 byrhobou, prostouo,
 folouo, mouo, auo,
 houo, vouo,
 jouo, gouo,
 jouo, mouo (efter
 byn Myre), iluo, vouo,
 kouo, brouo.

Av denna namn-
 längd vill det se ut som
 om varje by haft sin sär-
 skilda bovall, där alltså
 varje bonde hade sin
 lakt.

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
 MED.
 Frgl. 12

Att man hade fäbodan i
 dessa trakter, berodde därför,
 att man ej vid hambyn hade
 så god tillgång på betes, vil-
 ket uttryckes med följande
 ord:

- ha vä-nt på bⁱtslänt
 har i j^uran.

Tiden för flyttningen till
 fäbodarna kunde variera.
 Man tog märke på lörens
 storlek:

- da björklövo e stot
 som müs^öro, da kan stⁱntan
 be^förs.

Varje by hade sina fäbo-
 dar på ett ställe.

Om en bonde hade god

även utom hembygd, kunde
 han även på detta ställe
 ha fäbodas tillgångar
 med de övriga byamännen
 och kunde alltså ha två
 fäbodvallar. Men detta var
 dock endast undantagsfall.

Men hade man inte
 råd att ha två pigor, var-
 för bopiggen fick gå hem
 och arbeta om dagarna. Då
 fick hon ysta och källa
 smör under vintern.

Vid kustbandet, där be-
 folkningen även levde av
 fiske, hade man fäbodas
 så betydelse, att bopigan
 kunde deltaga i hemarbe-

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
 MED.

6
tunn och i ficket.

såmarfäks hade man
också i byn.

bärök hade man också
för att bära hem mjölk från
boan.

En ko brukade varje
bände ha hamma för som-
mar.

Man tog hem morgonmjölken på
en del håll:

- vi tåg hem mörans-
mjölka, a kvälsmjölka gäts vi
nog äst tå, a sa möss kikts
vi hüp te mäsmer.

- vi bär hem mjölka
te träfväcker, a frätan
hads vi te träbytt.

7

- ha var fyrkantligs
språkin pa træffhuskan, sa
pas uy felh uer nevan a
grænsstvegs, sa uer huer skuer
rent dar i nata¹⁾ a logan²⁾.

- sidan da sa huktuer uer
vatu a brat i jeno³⁾, sa ha
vat uer jenlag a basa bat i
suerluktu.

- ha var juts a sets
træffgela - trog a buter -
uer soka na lags, for ha
vat uer vero⁴⁾ suak.

¹⁾ nat, f. u. o. b. f. = det stelle der botluer
gar in i lagsuer. ²⁾ log, m. u. o. b. f. =
lag eller stav. ³⁾ jeno = ene
⁴⁾ vero = alidlig, vederverdig.

- u₁ zet löfts iut fjöfa
a væns (= lufta) donn.

Bärcunordning för mjölk.

- nar donn bär him
mjölk, sa hads donn ta grän
na bästäkar a stälds tel
e hantäg, a han va fäst-
spiko tu bägs änno tu
stäonn, a ha föstälds e
ströf (= handtäg).

Fiskarbefolkningen hade
sina getter ute på skär
och holmar.

- donn hädo iut pa
ferä a härman jetran.
man sa u del häds
jetran hems, sa bäna
fek gä a jets donn. a

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
MED.
Fgl. 12

möna fek gá a jeto i
 fue sömst, sa hve vá
 sa lé ma, sa hve tóðs
 aldre jétran sáan. a nar
 hve vá gámar, sa fjófto
 máxon hennos i jet, som
 fek u fjöluz, a hau sták
 go in i bygninga a vár
 ana inest i káman hennos.
 dar hads u spetakhos a
 jöfto töl i vatkána, sa
 ha rán ato gólvos.

Här har man ej haft
 fäbodas, benämnda efter tiden,
 då de användes eller benämnda
 efter läyet. Bebyggelsen var i
 stort sett lik på alla vallar.
 Till fäbodställen flyttade

hela familjen endast tillfälligt.

b¹öj¹ny¹s var odlad jord, som man sådde på eller leade till slätter. Det låg i regel invid fäbodvallan.

"Vill man angiva, var man leade sina fäbodas, kunde man säga:

- vi h¹ä¹d¹s b¹ö¹an v¹ar¹ d¹ar i höf¹man.

- ja h¹är i b¹ö¹st¹u¹g¹s på sk¹r¹ö¹st¹v¹äl¹n.

b¹ö¹f¹ä¹l¹s, n. s. b¹f = slättängst omkring fäbodvallan.

- vi h¹ä¹d¹s b¹ö¹f¹ä¹l¹a i¹t¹ö¹v¹s at m¹ys¹n

b¹ö¹j¹ä¹ka, f. s. abf. eller k¹ä¹h¹y¹ä¹ka = inhägnad vid val-

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg 1939. NJURUNDA
MED.

Fagl. 12

* b¹f. (or)

11
län för småkreatur. Där
kunde man också län halta
kreatur.

Följande fäbodars läro ha
funnits i Njurunda socken:

- skrävstoböan, u**ll**bo-
böan, by**er**keböan, präst-
böan, j**u**noböan, m**ä**jböan,
j**e**nasböan, f**e**lsböan, n**ö**t-
böan, m**y**rböan, v**ik**ar-
böan, b**ö**nstböan, h**ä**lj**ö**ms-
böan, r**ä**t**ö**kböan, j**u**g**ö**ms-
böan, j**e**l**ö**sböan.

Av allt allt döma bära
fäbodarna byarnas namn.
Men därför ha flera byar
varit i län om ett fäbod-
ställe:

- dar ga gämasböan
 sa här a vöro fhero byer,
 som ha had böan i läy,
 a ha ha vöro fäfat a
 töpna a bröbyn a börom.
 ha é nog fhero a, nu.

"Vikas - och Skrämsla-
 bodarna ha blivit byar
 under senare tid.

Spur av forna fäbodval-
lar:

- dana sýns tömtarna
 ator (n) gämat a böstügs!

(Lm: e (OK))

- dar ma fölus a
 tömtarna kvar. dom
 vräta, dom fäk äldrog väre
 i fré, dar, för dom vräta,
 at dom ha töso chät någon,

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
 MED.

sa ha er öknit dar.

- da björklun fjöðo hím,
sa fék u rúto fram mára,
utan hau gat stígs tá
a lé mára r bérts, a da
va sálakrófson áldéls
vrösn.

- dau bákson kálson
u áltu for spök bákson.

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg 1939. NJURUNDA
MED.

Frgl. 12

2. Fäbodavallen och omgivningarna.

Fäbodarna den lilla le-
gat på hem-märken.
-håna härdom här bivan
på hemmärka. vi ha här
bivan där, höman, vi.

Glän talas man helt na-
turligt inte om "fjällskog" eller
"kälven" som plats för fäbo-
darna. "Hem-märken" borde
vara det vanligaste nu kända
uttrycket.

Slätterängar och odlingar
hade man i närheten av
fäbodarna men knappast
finnes svedjelant. Detta
förklaras kanske bäst av
följande:

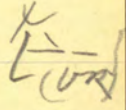
- u₁ h₂ar q sw₁o' uer z
b₁oan, a sa h₂ar u₁ i₂nt₁ag dar
a.

- i sw₁o' a₁r z i₂nt₁ag, som
u₁ d₁o_r. pa i₂nt₁ago h₂ado dom
h₂est₁or + a k₂u₁u₁or + a nan
n₁y₁bo₁ronk₁o, a sa k₁u₁no ne
v₁ara na k₁ra₁k, som ha
g₁o_t sa i₁lo.

- va₁tt h₂ar z u₁ dan k₁o₁a
a₁l₁ssom z i₂nt₁o h₂ar a pa
i₂nt₁ma₁rka"?

- a₁, u₁ h₂ar a i₂no z d₁ag
dar z i₂nt₁ago, f₁o_r hu₁ z₁o₁do
i₁lo sa z d₁ag g₁ar.

"i₂nt₁ma₁rka, f. s. bf. = beteslandet
för korua i skogen.

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
MED.
Frgl. 12

Råsvédjan. råsvéjan. ha vá_u
 na stáls, som dom kálds
 fór rá, a da vá_u a na své
 brema dár, a da kálds dom
 ha fór råsvéjan.

Det vill dock se ut, som om man
 har svédjat på sina håll i Nju-
 runda:

- ha vá_u nau björkshög,
 som växto, a da rýds dom
 tá_u dar a bränds, fór ha
 skul_u bli_u go_u n_u bét_u at krä-
 komr. om ha vá_u jöbánt
 (= god jord), sa sáds dom.

- jö, ha vá_u grönhärra
 tel_u n_u början, a san sa
 sáds dom jän, sa ha kunn
 bli_u n_u gräsval.

- ja, v^{ar} a ähm^{en}ny,
 sa g^{eh} dom (h^{op} a h^{og}.
 - v^y g^{eh} g^e os st^a h^y
 b^{oan} a r^o i^{na}.

r^o, f. s. abf = svedya.
 l^{ot} = detn till fäbodstället hö-
 rande betesmarken. se förl. längre fram.

- v^y släp^{er} ut dom
 na l^{ota}, sa f^{ar} dom sk^{om}ps
 t^a sa l^{its}.

- v^y g^{eh} g^{on}ny f^{ata},
 tes v^y h^{oms} in na l^{ota}.

Bockoy: b^{usk}w^g, m. s. abf. Den
 skoy, som hörde till fäbod-
 vallen och där betesmarken
 var belägen.

7 skoyen kunde man acku-
 la inhägnade betesmarken, dit

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg 1939. NJURUNDA
 MED.
 Frgl. 12

man kunde skicka kosorna.

ex. U-v här köan op i röna
(inhägnat stället) i däg, sa är v
frj domr.

U - nu är a lgon fära
a gä gomg inägs, för han
hä höstän i pötös - kräka
(= namn efter en person).

Löt, som här ovan an-
gavs som den till fäbostället
hörande betesmarken, var
en liten slätt, där kosorna
fingo gä en stund, innan
man släppte ut dem i sko-
gen.

Betesmarken var utmarken.
- v ha släpt ut köan pä
utmärka.

- gēk dom pa utmäsla,
sa gēk dom la^{ng} vāgor.

Isalt bete fanns det, där man
lade avserkat. Därför kunde man
få höra sådana uttryck som:

- dom gār fal op a hākstra.
Fall = en slätter på utsidan
av gården:

- bot r fal^s. ha ē jūsom
n slōt pa utsia fran gār.

Bojärde: bōjā^{ts}.

- ha vā jūsom r rōnny
rōnt kōing bōjā^{ts}

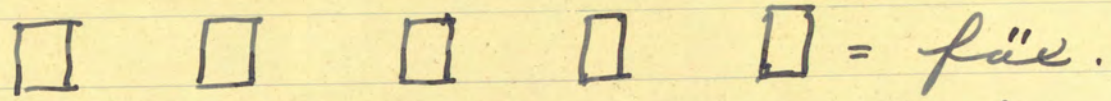
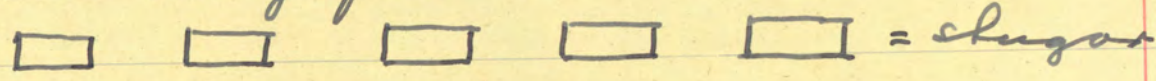
rōnny. = 1-3 roor i en lāge
kōing gārde. Vanligtvis var det
dock 2 roor i rōnny.

Tring vallen har det iske
funnits några gārdsgārde.

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
MED.

- befäks stög i nr biskpa.

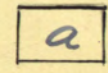
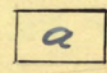
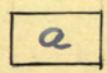
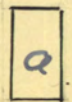
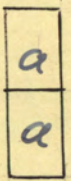
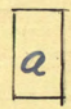
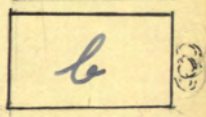
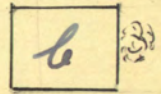
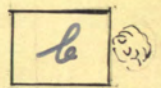
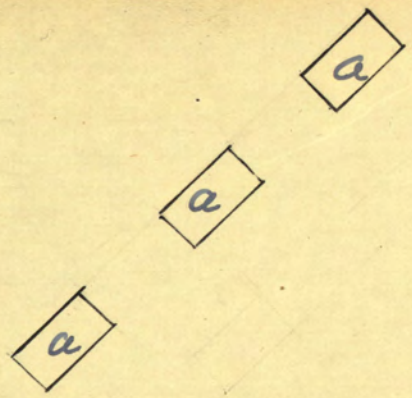
Bebyggelsen på fäbodvallarna var i allmänhet så, att stugorna stodo i en rad och fäken i en rad på var sin sida om en gata. Det blev alltså ungefär så här:

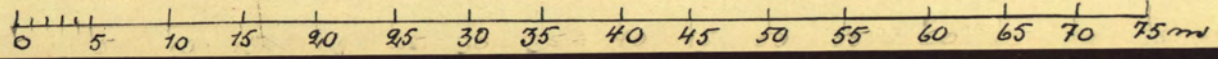
På Maj-vallen var bebyggelsen en sundt anordnad, vilket framgår av skiss å sid. 21. Jag ber dock få påpeka, att på denna vall endast fanns en stuga kvar, varför uppmätningen skedd med ledning av kvarvarande spisgrund.

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
MED.

Plan
över
Majbovallen
(rekonstruktion)

a = stuga
 b = fäl
 c = källare

Den skog, som hörde till
fäbodarna, och där kreatu-
ren betades, kallades bäskög,
m. s. abf.

- den är på bäskögen.
böyåha, f. s. bf. = inkäntad an-
kring stugorna på vallen, men
det kan även vara det om-
råde, dit man kunde släppa
kalvar eller ofärdiga kor.

böskügs, f. s. abf. = stugan på
vallen

fäks, m. s. abf. = ladugården
käljälö, f. s. abf. = kallkälla,
där man hämtade vatten till
husbehov. Sådant fanns i re-
gel på varje vall.

Kreaturen fingo däremot

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA

MED.

Fgl. 12

icke dricka us kallkällan:
 - kōan jēk nē. fēl
 fōn a drāk (om det nūmli-
 gau fanns en gō i nūshaten
 som t. ex. vid Skedloboan). a
 sa ē a mētz sūrhāt a
 mētz. Dās drucko kreatu-
 ren, med det var fastigt:

- dom ha gāt a ito afor
 mērkant, a da har dom
 säks nē. (= sjunkit ner).

Laymanūs littills ha varit
 t. N. och M. D. 7 förhållningen
 är det huvudsakligen M. D., som
 lämnat uppgiften,

Endast vid fjärdan hade
 man boer, varifrån man
 gick hem varje dag.

Fäbodarsua löyo på bod-
skoyen.

- dom l^äg pa b^ösköy^ön.
dom ha äv^äst^ä a da b^öv
a b^ät.

Men man kunde också sä-
ga:

- k^öna j^äk pa sköy^ön.
ha v^ä b^ösköy^ön, som
k^öan j^äk pa.

För att angeva den trakt,
där fäbodarsua löyo, använ-
de man bynamnet + ordet
skoy.

Sammalt tillbaka skulle
brevuren gätas:

- löy^ön för f^äk dom
g^ä a j^ät^ö k^öan.

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
MED.

Då man ikke kunde
 lejt särskild bapiga, fick
 pigan i gården vara i
 boan, men då skulle hon
 vara hemma och arbeta
 om dagarna. Ysta fick hon
 göra om kvällar och nakt-
 tar.

Vall och bajala:

- ha a stor n väl.
 - om dom ständs in nan
 bit, sa kälö dom ha för
bajala. dom hädö dit nan
 kälö, a sa, om ha vär nat
kä, som hädö gät stä a
 brövo afäng, sa skul hie
 ti jäka.

Någon gärdsgård synes

icke ha funnits koring, valda,
 men man stängde en pro-
 visorisk leas koring, husen:

- ut kunnos stängs täl
 e lita häryn utanförs
 stügväggen, sa mytts at
 jnto kōan zek dit na grütan
 a dliko. a sa silds ut
 myshka ty trätrog.

Vedbröten och luggning av
 ved:

- ut häds vöbröten uto,
 da dom vä dit ator bōfōra,
 bōran, sa hög dom vön,
 a ha skulo vāra grav
 u tar u vō, a sa hög dom,
 sa ha skulo räks u
 frotan dāgar, sa dom

köms næstom.

Glenskor og bokor.

- man sa hóg dom
dít, kóan, som mest myðks
a, sa dom háds bars én a
tvá hémis. ha vár hémkór
a bókór.

Valten og mat fingu kosna
leta sig í skógan:

- dom fek lét sa vátu
fábu r skógan, a sa fek
dom lét sa mátt r skógan
a, tes ga héstu, da dom
fóts dít nau hótáp, sa
vú fek gí dom, sa dom
rúts skuls bhí wón.

- gó, ha vá u del kór,
som rúts vís ga hím, da

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
MED.

nt dom félk nafan, a da
gat vj há lyts-hq, for dom
for guto ator dom, quan
dom hads skers. dom
hads irost a há dom,
for dom félk fara.
Mjölkbod. Sters (= eldhus).

op i aböan ha dom
had mjölkböa fäfitt tjuro.
(vilket inte var fallet i all-
mänhet). a sa hads dom
stap (= eldhus, som stod för
sig själv och hade kätform).
ha var böstap. dom lag n i
stap.

fängra i sters:

- dom hads san dar
vägsäg, som dom händs för

29
fölat. a säga va bré, sa
ha kunn rymms n tré,
fyr stükön i säga i bréd,
a læyna va dæretor.

Valten för kreatur:

- ha va n bæk na n
dél stélar a i fjälö na n
dél stélar. a vár a för-
sämst, sa vár ha nts sa
göt, för v fek ntagos t
vätu. v fek lét os t na
vätudrag, som va nst mät-
most.

Tryn lador funnas på fö-
badullen, ty här hade man
nya inhägnade vallar, som
slags:

- kōna fek gä na sköjon

hels sãman.

Tid för vistelse på vallen.

- vi fört på bån på
svänto (10 juni) a fik 7 uti fara
häm för sist på auguste.
- ha a bõdån, ha.

- vi fik koma dit tal
mäsãman a fa 7 ådning. a
sist vika 7 auguste fik vi
fara hem.

Stuzornas placering på vallen:

stupa ha stat of a vältu
7 en rå, a sa ha fãksa stat
utpå vältu 7 rå.

"Lagar" i en stupa.

- ha va n gälto hãlborn
a n lass ånman a n mãm
hãglor, som va lagar 7 den

stáigs, man ána^{af} há^{ds} v^r
stápa v^{ar}, sa v^r vá^á susam
dar 7 stáps.

Flewa böndas v^{oro} i lag på v^{allen}.

- ha v^{ar} 7 há^gmsb^öan,
a dar, sa v^{ar} a i^{er}k-^yöⁿf-
stáps a l^{äs}s-h^{al}b^{om}s-stáps
a h^{äl}sestáps. a 7 b^öns^t-
b^öan, ha v^á istrams a
p^{äl}p^äp a g^üst^{av}ö^z. ha v^{ar}
i^{nt}o f^hers dar. ha är
f^{yr} n^u v^{äl}. man dom há^{ds}
st^{är}kt i^troma v^{äl}, sa,
kr^äka h^öms á^{ld}re a^t stápa,
man i^gon a^{na}n, i^{nt}o, há^{ds}
st^{är}kt.

Inyu kokplatsen f^unnas
uta på v^{allen}:

- vi ha ståt helo gus
 lana dan pro i stæps a ræt
 i n trikausgrýta ma n
 triæsliv, som hado i skåft,
 som va sa langt, at ja
 gat lægo no pa åksla,
 a svétu læko, for ha
 vat sa vasmu. a n dan
 mismsgrýta var pa stór,
 sa n stæk n har hado
 fult e fa a lyfto na ti
 fjæra.

Ringöringsmedel.

- ha fãus pro ræt-
 bærts for, utan vi gat jara
 tvægst fãrv ta grãntis.

- vi skulds gã pa van a
 ta grãntis, for ha skulds

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
 MED.

lörless, sa bänāhan skults
fāva tā a. a vā a, sa
v nādō nan fān, sa skults
v dit a tā fāftō. v tvāts
trōga ma ha.

Färens placering på vallen:

- dom hādō fāksa pa
ytōsia, fōr als vātsōr lūtōr
na, lītō, a da lūtōr. dom at
fāksa.

Tubet stängsel fanns omkring
färet.

- dom hādō gūtō näfan
fōr fāksdōra, utan kōan
jēk i vāzjōns fāks.

Östgrödan:

östgröta, f. eg. bf.
östgröta, hie vā ta gān

Landmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg, 1939. NJURUNDA

MED.

Frgl. 12

52

man fín ba útvändet a invändet.
hve tóg (= rymde) u tólv kánor.

För att hålla den ren skulle
man göra så här:

- u skulo létu u ren u
stén, a sa háðu u lágum u
fínsán, a da u vá mánu pa
válu, sa vár a í tólv rámokt ⁴¹⁻
ma grýtun.

Andra grýtor, som man hade
på vallen:

- u kóktu mismóru í
sama grýtu, som u kóktu
óstu h. - man u háðu fajlda
grýtor for frágaváttu.

- ha vá líkstökun ma
grýtun h máttu. ha vá stóru
a mínor, ha.

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg 1939. NJURUNDA

MED.

Frgl. 12

57

01-

OR

Hokning at kreaturen:

- har, v^ärobb^öan
 k^äkt^ö dom h^ätr^ät^ös (= bräm-
 n^äsl^ös) a g^är^ösn a g^ä k^ätt^ös.
 dom sk^ält^ö h^ä a, da dom
 k^äm h^äm.

Hövu mjöl av havre kunde
 k^öva f^ä:

- n d^äl b^äns^ö k^ärr^ö
 t^ä n h^äv^örn^ösp^äss ma
 sa, sa v^ä k^äst^ö n n^äva h^ä
 tv^ä t^ä b^äsn, d^är dom st^äg,
 man ha v^ä g^ätt^ö a^ö b^äns^ö,
 ha.

Fäxus byggnad och inredning:

- a f^äksa va g^ät^ö t^ä
 r^önt^äm^ör a t^äkt^ö v^är b^äro
 na br^äb^ätt^ör, a sa v^äre g^ät^ö

pa gólvu, sa rúto hárdom
 sa háft r búan r fáksa. v
 fek gára n par fre dusu
 kvástru (fór renbillning i
 fæst), man v fúr, a sa da
 kvan skuls gá a fruga
 atur sápon, sa vár a i
 sláudu, fórdom vát sa lós-
 líva, sa ha vár rúto sa
 gót a háls dom ren. v
 gat hárt bót dýya dat r rón-
 stákan (= rúndstöckarna i vög-
 gun).

(1)

- ha vá rya dýgoránu
 a ryo pástr, dat kvan lag,
 utan dom skuls lígo pa,
 de dans rvan, a dom vá
 ábærks a. a ryo stré vár

Y I - (ve)

Landmålsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
 MED.

Frgl. 12

Y I - (ve)

a.

Man fick ej gäta kreaturen
på andras maskor:

- dom skuto hälo sa pa
syn märk, a da vär dom guto
näga pa sköjon, sa dom hög
när a jödo bräto (= brötar, som
utgjorde hägnad kring betes-
maskor)

- fara fele gä vilt pa
sköjon, sa hūnan röv dom.
bön kunn hä n fäte, fämbte
fär.

Bovallen användes ej
till slätter:

- dom hädo jntägo bröd-
mä bövalu, a ha vär sa dom
kunn hä dit kähvan.

MG. W. 3908

G-g foto

Plan över Juni-boan.
 Slussen ligger till vänster
 och fäsen till höger.

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
 MED.

Frgl. 12

3. Byggnader.

Redan i det föregående
har en del uppgifter lämnats
om byggnaderna på vallen.

Slår man dock isär fun-
nits olika typer av fäbodlar,
samtliga vallens bebyggelse
synes ha varit likartade.

Sammansatt benämning på
alla husen på en fäbodvall:

- ha är bähusa vars.

Det hus, som användes till bo-
stad, kallades bästuegs, f. g. af.
Denna hade alltid trägolv.

Beträffande stugan ber
jag få hänvisa till foto och
teckningar å sid. 40 - 44.

190

G.-g foto

wg. 3909

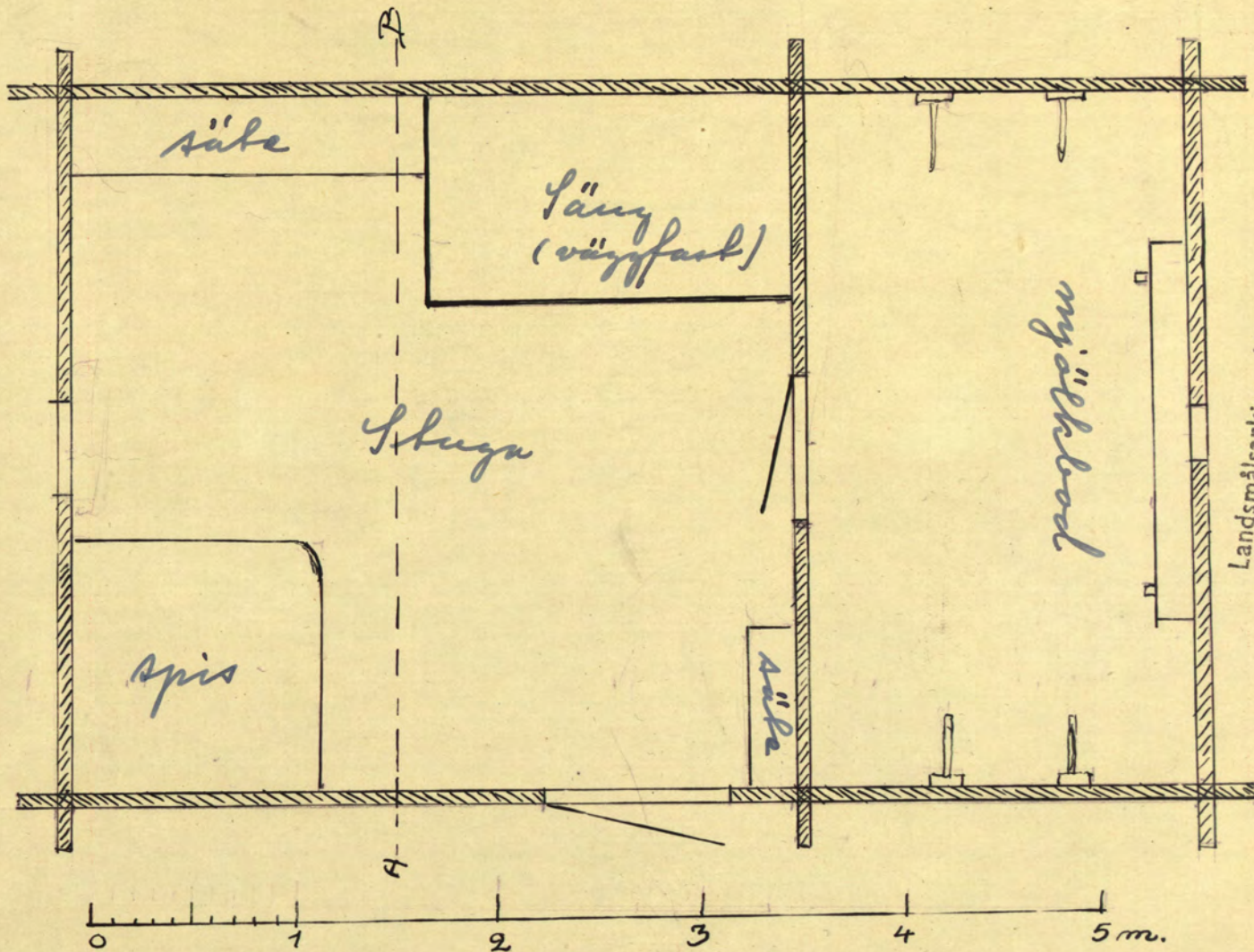
enda kvarvarande stuga på
llaj-vallen i Njurunda. Uppmätningen
finnes å sid 40-42. Stugan å gaveln
leder in till mjölkboden.

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg 1939. NJURUNDA
MED.

Fgl. 12

Stuga i Majboan

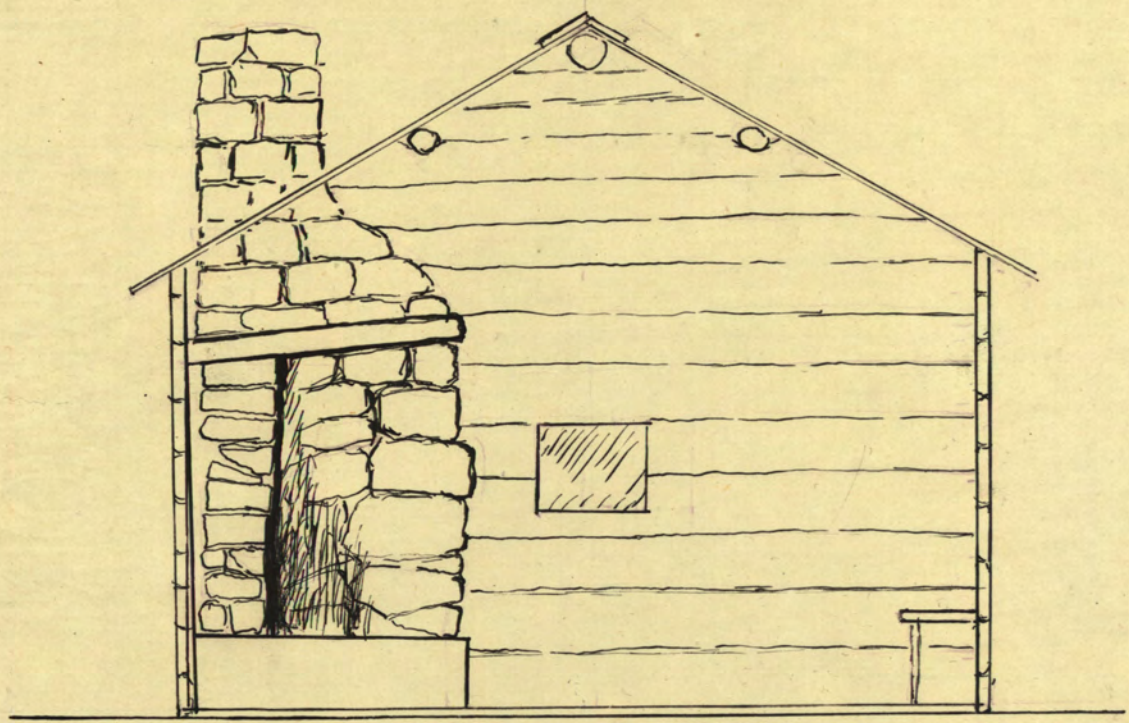
410

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
MED.
Frgl. 12

Stuga i Majboan.

42

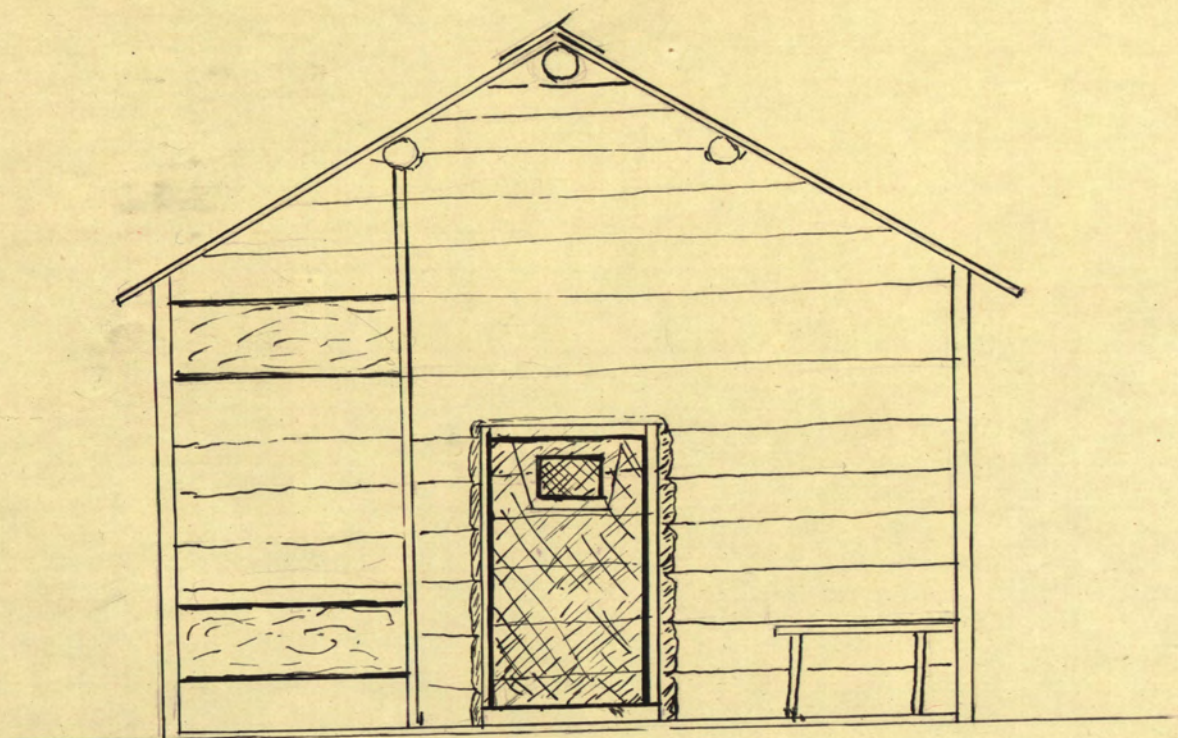

Sektion A-B

Stuga : Maj-vallen

Landmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
MED.

Frgl. 12

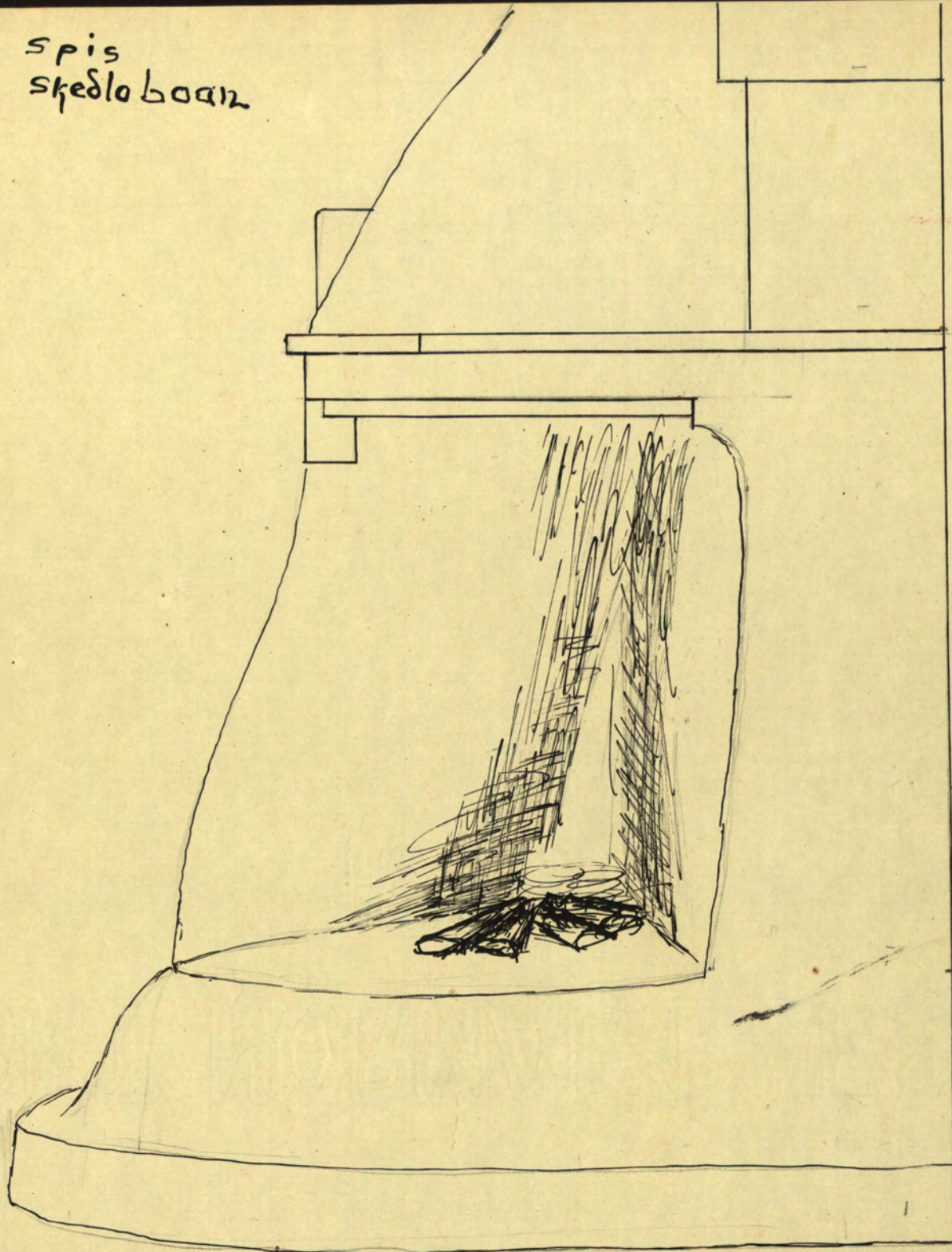

sektion B-A

Stuga i Maj-vallen.

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg, 1939. NJURUNDA
 MED.
 Frgl. 12

H
spis
i skedloboan

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg 1939. NJURUNDA
MED.

Frgl. 12

Om stugans ~~ny~~ inredning
 fick jag följande upplysning:
 - bänka vä vägfast, a
 sätan vä lös. man vä a
 bänk, sa sät n fast, man nu
 senar på, vä a äns.

mjölkbo, f. eq. obf. Här var
 mjölkboden sammanbyggd med
 stugan. Boden beskrives på
 följande sätt:

- ha vä rymor a
 vägen, som n hädso mjölk-
 tröga på, a ha vä a
 vägar, a ha vä ända n
 a ända öp.

- ha vä trögölv, mjölk-
 böa, a sa vä a n
 n sät n gäsruita ti gūgön,

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg 1939. NJURUNDA
 MED.

sa v₁ kunn₁ s₁.

Här kunde man intet
grannis på golvet. Orsaken
angavs på följande sätt:

- mjölkha drår åt sa
ta riss, sa ha smäcker ta
a.

- v₁ lä₁ vä₁ na hylor
? mjölkb₁va, sa han skulor
bli trö, a sa lä₁ v₁ n₁
vä₁ h₁ ? l₁s, tes dom kom
a t₁q n.

- v₁ fjänds äldrog ?
b₁van dar ga v₁r, utan dom
t₁q h₁m a fjänds fälv. a en
g₁n₁ z₁k byta sönd, för ha
v₁r sa st₁ng n₁ v₁g, sa
fr₁tan förti fjära a na

båksön, sa ha vä e tskes
 förs. man den böu, som
 sidens flötan, skäfs dit
 e fjärs, sa sen fjärdö dom
 dar.

"Noen bröb och matvaror
 förvarades i mjölkbåder:

- ut häds u häfst i
 mjölkbåa, a dar häds ut brö
 a sant dar, som dom fräkt
 dit at os.

- "Pinnvadsen" anordning.

- ha vä pinnväs öpätor
 vägen.

- dom häds föhars, o
 sa häds dom böra höf i
 dom, a ha vä lägrant ma
 dom, a pinnan skult vāra

48
lyks gróv, sa ha gúts lúts
pa nags vís. ha ska vara
sa presís pa hárs.

Dá man fick besök på
vallen:

- vár a man bekánt, som
kóm, sa fek v tá út i trög
a sáts pa vál, a sa fek dom
áta dar, fr. da háds v lóv
ket.

Öbland hade man ingen
mjölkbod på vallen:

- op i vâpströvan gat
v sáts mjölka i e fräls.

- dom sáts na, sa huc
stög rét, man ha vár pa
sénarfja, ha.

Men man har ej allit haft

49

"pinnevad" för att sätta trägen
på i mjölkboden. Ibland har
man haft en stock mellan
väggarna. Men detta har varit
gamvalt tillbaka:

- dom ska ha had
stakar myla väggom i mjölk-
båa, nar a manna vär i.
båan. åldreg säg jag a, man
ha ha värre på i dans vjso
gämarit.

"Stans" och bostuga.

stjoro a gämarit, ha. ha
a på senartia, som dom
ha sakt böstuga.

- ha ha guto värre sa
häft, guto, man vj ha guto
åns värre vän.

- u läg nög o stäpo. u
 hädo vägsäugor, som u läg
o u hädo stänsäugor (= vägsäug).

- dom hädo guto na
 vällöftet o bävan, guto.

- dä ju frägade om
 nutkollt över bron, fick ju
 till svar:

- ha vär bäss bröa
 frama döra.

dä fäbodasua häs
 lägo relativt nära bygden,
sag man inte suat främ-
 mande över natten:

- u hädo guto mär on
 för os fäbo.

det fämas sj heller

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
 MED.

lador på vallen, där man kunde
de lärlärgroa främmande.

"Fübadfläcken" kunde ingens
höft talas om.

Gläs var man usam
om var stuga.

Stugorna voro "fysknutta".

- ha vär fysknut a
stüge a gys ünnotäk.

Man lövade stugan:

- om mäsöman sa lövde
v helo tälto. ha vär a gä
pa na myror a lët sa
na löv a löv na. man
da ha lé pa säman, sa
had v gnto ti a küt pa
myran a lët löv. v had
sa myro mysk a ta reda

Landmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
MED.

pa.

Bäbodsängen:

- ha, jék juto a bädö
 zhop bäsäza, utan v hadö
 i sängoverkäst a bröds över
 säza.

- dom hädo n madräs
 n del, a da säts dom
 han pa hänt a bädö öp
 a. man n del häds bars
 hämmon, a dom kuro juto
 bädö sa fint.

Fär var ladugården, och
 jag hänvisar här till foto
 och teckningar å sid. 53 - 55.

neg. nr. 3910

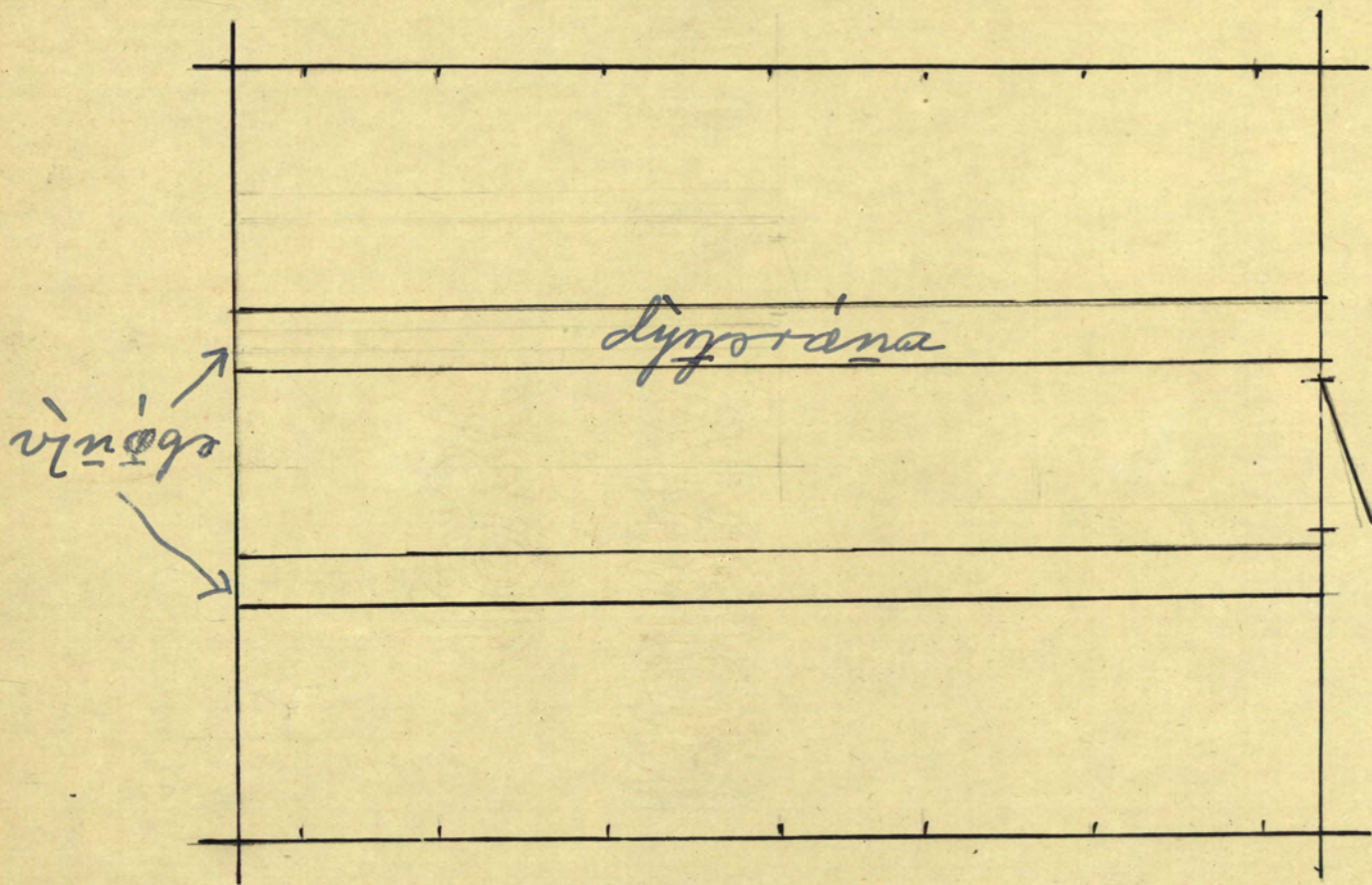
Fäx i Juni - boan.

en foto

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg 1939. NJURUNDA
MED.
Frgl. 12

Fäx i Skedloboarn.

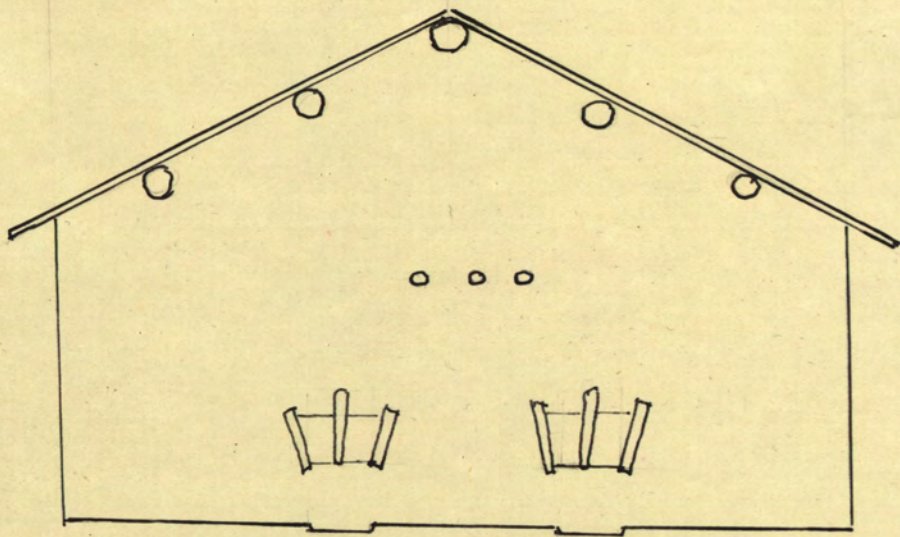
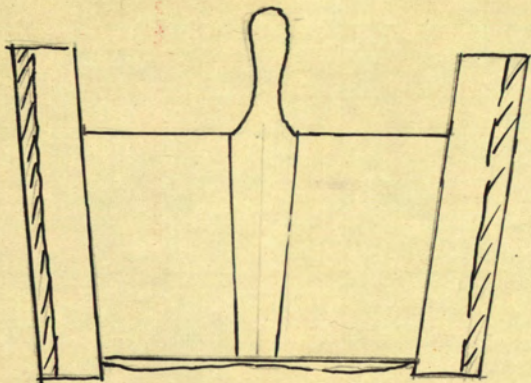
54

0 1 2 3 4 5 m.

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
MED.

Frgl. 12

Fäx i Skedloboan

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg 1939. NJURUNDA
 MED.

fäks, n. sy. abf. = fäx.

Skillnad mellan fäe i fäbo-
dusna och i byn:

- i byn var a bars
st rüm (i fäset), man i byn
sa häds dom fjilt a län
myla kwan.

Smältsatserna gingo ej i
skagen. De skulle vara i gäv-
det:

- dom häds boks kräk,
som jnto råds må a föys
kwan i skogon, i jäka. man
da dom väksto täl, sa fek
v ta dom ju i fäks a bäs
ju dom.

Man hade också län-
band, som man trädde ut

quom väygen. Hålen synas
 "änns i dag i de få få",
 som finnes kvar:

- da vära länbän,
 som gik genom vägen,
 a sa sätts ut i rind utan
 för. man sa da utpa-
 röjkan höms, a dom gult
 fick öf os, sa föt dom
 vilt, sa gik dom a drög
 pa länbänna pa hvan, a
 da mätts ut öf, da, a ta
 rida pa hvan. trähyon
 häds hvan pa hälsu.

- dom gat hä lantz
 bän här, för stäkan
 vä sa gröv, som dom
 häds timms fåksa ta.

- dom hãds vapíno
fãks. = Varje bande tunds
sitt fãe.

vínçgo = gödselgleyzen
dýgortãna, f. ey. bf. } göbseltrãna
mãkrãna, f. ey. bf. }

Kommo fördes in i
fãest, så fast de kommo från
skoyen:

- dom hõq in, hõan,
da dom kãmno hem, sa
dom fãk zuto vara ùto.

5. Kivet på fäbodvallan.

- og vår ensåmon
pa var vora stúgr.

Git flyttade ike lusbäl-
lan, och i regel var bostän-
tan süssan.

- og kunn jagro vārāndro
a bāra ut mäsörgrita,
da hui vår for tūg.

- hāna vār dom gnto
fahv 7 bāan. dom hāt yog
lékt gāmat. gnto nagon
iūdom hāt dom lékt. (= lékt)

- dom ha lékt, om
dom gnto ha kunnā sāt
dīt ygan, a da kunnā
hui fa fāra gnta, om
ha gnto vår lanor.

böpigga, f. ey. #bf.
 "nygen" "lillpiga" har
 förekommit i dessa trak-
 tar, lika litet som man
 har haft manlig med-
 hjälpare eller "bodkall".

"Fäbodlag" var alla, som
 voro på en vall:

- vi vär i fäbodlag.
- ha vär äro från en
 by, ha.

Bapigans arbete:

- vi skulo stigo öfr krika
 säks, a skulo vi löss för
 brömsu, feke vi stigo öfr
 krika fyro. sa zek vi a
 mjökks. sa lösto vi, a sa
 zödo vi rön fäksa. sa zek

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg 1939. NJURUNDA
 MED.

vj in a kòkto kàfo, a sa vār
 a tel a tā nēr trōga a
 sàto grīta pà ēlu, a sa
 vār a tēl a stāls tēl, sa
 n fēk mōrka vārni a hā
 hī lōps, sà ha fēk svēgs.
 da ha hads svēgs, sà
 fēk vj tā ēp, ostu, a sa
 fēk vj hā pà ēlu a kòkto
 mōrs.

- sa fēk vj stāds a
 lāga os nau māt 7 lāg
 mā. sa fēk vj fērs unor
 grīta, sa mōsa vat kòkto,
 a da ha va kòkt, sa vār
 a a lōfts á a bār ut
 grīta a jāra rēn a.
 - sa skulo vj vārno

frögavátus a tvöts fröga,
 a ha rákts til ena tes kvæn
 kómur om kvælu. da vát a a
~~myðks~~ bæss a myðks a sít of
 myðksen, a da vát a nóg
 kvælu, da, a tóks vát a vát-
 enda dag.

- gá, hui kúms vát a
 némegar tífo, þuan kvæn
 kómur hém, man of kúms fa
 gá a létu dom a íbrúu.

Konur voru uti löngu ibland,
 sárskilt dá det var "átit".

- vát a myðks átít, sa
 stóy dom, tes ha vá svákar,
 a da gík dom a át, a da
 vát a sént, da. ha vá alíks
 dagan.

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg, 1939. NJURUNDA
 MED.
 Frgl. 12

Sämst var det om hästen,
då det var svamp uta i
maskerna:

- ha vä sämst om
h^äst^sja, f^{ör}da f^{ör}g dom
a^{er} s^äpon, a p^{ro} h^äds
v^{er} näfan a l^{ys} o^s ma, (var-
för det blev dubbelt besvär-
ligt i boan på hästen).

Tjeren gjordes hemma:

- dom t^{og} k^älv^mä^gon
a f^äds han, för ha är f^{ör}
fⁱⁿ på han. a er fⁱⁿ
beg^{är}no dom te f^{er}u, a
sa t^{og} dom öst^u te m^{ys}l^{ka},
som k^älv^men s^{ist} dr^{äk}, a
f^äds h^u†. a sa h^{og} dom
hⁱ ärs (= ett slags pulver), a

4 [!(öst^u!) (u^{er})]

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
MED.

Frgl. 12

sa sæt dom hōp u ma
gynor a tārks u ma lito,
a sa, da dom skuls brūks
u, sa hōg dom u hvātu
? dōgn fōr.

!) ok

- da u ha hād u u
tid, sa dōgds u gnto, sa
dā gat u vāno u a fōho
u, a sa fek u tā ta deu
ōstn, u gōds fōho a brāno
ti āro.

- lösnessuär och hårdnessuär.
u östo öp lösnessuär,
man da u fek ful tōlv-
kausgrīta, sa skuls u
kōks - hårdnessuär, a ha
fek u stā a rōro, sa ha
gnto vat måbrant a grūnt.

Landmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg, 1939, NJURUNDA
MED.
Frgl. 12

a gnto sànt.

- ha bhí gnessom n
kàsto n àtnáva h grýta,
om ha gnto bhí ríktet fót.

- a sa = da ha vat
fádrghóht nan gáry - n
nár frí tímsr fek v ríro,
a v fek gnto ríro, da ha
sváhas - sa fek v bástj @
út grýta, a hve skulo stá
a sváhas fáv.

- ha é fjízkert ma
mésmeóro - gá vrl gnto
kóna zhág a níe.

Messmörret var er myc-
ket viktig fábedprodukt.

- da v kóno hím na
hóstu, sa fráktó dom:

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
MED.
Frgl. 12 va

"här i fät na rektet
mismör, heter det en
bass säu?"

ljukmessuö:

mykmesmör vä gruret,
man ha köktos böt, de v
kökto härmesmör.

bönät, m. s. abf. = avkastning
av djuren i fäbodarna.

- om v häde mytts
mytth, sa kuro v fa jära
tva öster u del dagar, a
våt a mytts rägn, sa gat
v sluto a köko, for ha
rägno rat rönuz köpten.
ha vät mytts ärbeto da,
sa u fek fets vä nata a
da.

Fara eftir bafaran - hæmta
avkastningu i boan.

- er get fara ty boan
eftir bafara, a ha va ost
a flæto a smæro.

- var fyrtu dag köms
domr eftir bafara. ha va
boan feh, sem köms,
man dræyon a kunro
köma, a sa hæds dom
dit mat at os, a ha va
smæro, a bræ a fyot a flæik
a gryn a kæfo a sæks.
da hög dom vön a.

Þær var det vög till boan:

- ha vas vög, dar zag
ha vöro, sa dom fyods nær
bafara, a sa hæds dom

Landsmálsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA

MED.

Fgl. 12

ärte nan hösäk ma, sa, sa
 vj fek je hvan nan nava,
 for ha vät muro ma bät
 na höstja.

Antal kor på en vall:

- har kuoro hä o saks,
fu köst.

Men då man gånge
 trävaruindustriens uppblomst-
 ring, och då fabriker och säg-
 vask uppbyggts, så skickade
 man bara sådana kor
 till böan, som vä äsint.

Antal hushäll på varje vall:

- dom vä o fam, saks
 stytgar på var väl.

Vägen till vallen var
 inte den allra bästa:

- dom hädö n skrävok
 väg ty jumböan. ha gik
 på et güt pbrant a två
 pbrant.

Om en böpiga fick för
 litet mjölk för att göra en
 ost, så gick han till närmarks
 stuga på vallen och lånade:

- hie bränds pnto pläg
 mjölkka, om ha pnto bröv för
 lito. man da känds na
 läns ta n ens a bränds
 rhöp, sa hie fik furt ty
 wsta, hie skulls jäva.

- dom hädö pnto bitor
 för vat fäks.

Böpigans avlöning va-
 rierade givetvis:

- ha vá òlko. myn
 mór fränto 7 fäm ar hos
 u storbön, a hu fäk fam
 krönor a khäna a toa
 par phör. man sa fäk
 a ats krönor om äro.

- dom häds frögufäm
 öro kva a matu för
 sämay.

Inör och art fingo
 bapigorna sj göra at sig
 själva.

Mat fingo bapigorna,
 då banden kom för att läm-
 ta baföra.

- da dom vá dit ats
 baföra, sa häds dom matu
 ma sa. man ha vá ruts

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg 1939. NJURUNDA
 MED.

Don

71
sa m^utt^us, dom fr^uakt^us d^ut.

Bopigan skulle sy.

- dom skul^us s^u d^u d^u
a st^ukt^us u d^ul, som m^utt-
m^utt^us h^uds f^ukt^us d^ut.

- dom skul^us s^u e f^utt^us
om d^un. dom v^urd^us v^urd^us
pa v^un, a sa skul^us p^uga s^u,
da hu v^ur t b^uan.

Björn har det funnits
i skogarna förs i tiden. Fl^us
han skr^undes, ang^uvs f^ul-
jande:

- dom h^uds p^utt^us e
p^utt^us om bj^un h^una:

"m^utt^us p^utt^us a f^utt^us
ha p^utt^us ma g^ut t^ul a h^urs,
man u^utt^us h^una a a^utt^us h^una.

ha gær ma out ute fram."

Þú man meðdelade sig mel-
lan vallasna.

- om dom (= kosna) kom
hinn þa vály, man ha vá
eu, som vá bota, þa býsto
dom fram vál - þi vál, þa
dom fekk hvers, at ha vá
kvæk bota.

Þopigán kundu ráka ut
för björn.

- mörmora mi váf úto
föt björn, a dom vá plæg u
auan gænta a hui, a þa
skuls dom drivo hinn dom
om kvælu. da hádo a e
soaf a kvigo, a hui hádo komo
bat, a mörmora mi trödo,

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA

MED.

Frgl. 12

at ha vá hui, som jék ator
 mýskauty á át, sa hve tóg
 n - fjörp a skulo drivo ná
 na, a da hve kòms dít, sa
 slóg n óp hìvrs a ság na
 a, a da fek a sí, at ha
 vá byggy, man da vát a
 vād a sprágy tal n anns
 bōpiga a kúts hēim.

Básömmen:

- ha vá bōsömmen. dom
 skulo gava fótan a kalsögan
 at káran. dom kript
 tal a hēim.

- vj fek sōms, ha
 vj vāt, man vj skulo sōms
 e fōts om dān.
 glær ha sj hällits

nágan rackstruga þá valla.
Lördagsfiut skulldu man
göra í stugan:

- da vj khitu ígan mún
na lögdaskvælu, sa sætu vj
blómur í spísu.

Bahály:

- vj skuld há bahály, da
öndömon káms. ha vá
hát ator mäsáman. vj
át a drák a dänss, man
vj sör lít.

- gó, dom lág ba har
a dar. vj dänss, tel vj
skuld gá tel fáless om
mógan.

- vj skuld jé dom
fróto a ást a vöróst. dom

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg 1939. NJURUNDA
MED.

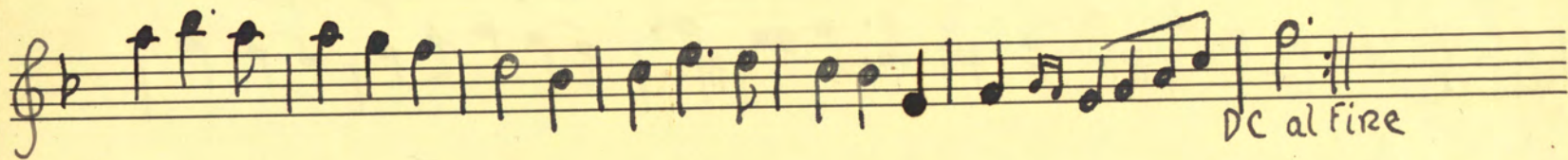
75
ät ur samma trög, sa dom
fält 7 frötrog.

- dom hade spel
ma sa de danan, som
kunnat.

tolkas
Kanske de känslor, som
därvid kommo fram, bäst
av efterföljande musikstycke,
som var nerskrivet på ett
"gråpapper" på en val, som
jag besökte. Denna vals
lär ha komponerats år
1792, efter vad jag lyckades
räkna ut efter vissa läm-
nade uppgifter.

På Järnåsvallen. Gammal vals efter Hans Hansson.

A handwritten musical score for a waltz titled "På Järnåsvallen. Gammal vals efter Hans Hansson." The score is written on six staves in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The notation includes various rhythmic values such as eighth and sixteenth notes, rests, and dynamic markings like *p* (piano) and *f* (forte). The piece concludes with a double bar line and the word "Fine." written above the staff.

Enligt de uppgifter, som
 jag lyckades erhålla, skulle
 denna melodi ha med-
 lagsnats under trycket
 av Svikens kärlek vid ett
 ungdomens besök på val-
 len. I huvudsak detta är med
 samlingen överensstämmande,
 överlämnas jag åt andra att
 avgöra!

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg, 1939. NJURUNDA
 MED.

Frgl. 12

börösa, f. g. bf. = ras av
grauvis, som lades framför
stuzens dörr.

vi rjeto baco framna
bösa.

llau flyttade ej allit hem
till mickelsmäs:

- ha vär rnto äls gäyot,
som vi fele flytto hem tal
mefzolsmäs.

- da ha yek seut
tal hems, sa gat vi stans
i böan i tag til. dom
bodo a vilo ga hem kvan,
man da hems dom til-
baka ma dom.

llanzu gäyso vora ba-
pigorna suala om maten:

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg 1939. NJURUNDA
MED.

Frgl. 12

- dom nåndes into åta
 en del jäntor, för bon
 så, dom såg sa blek a
 matågon ut!

Bokalas hölls på hösten:

- vi skule på bokaläs,
 da båriga höms hem,
 man dom va föst fåjon,
 at kwan höms hem
 frisk a fådeg.

4) [de nåndes into åta en del jäntor (no rådde)
 för (hus)bonden, så de såg sa blek ... ut?
 (VR)]

6. Flyttningarna.

Fäbodarnas läge från Leubyn:

- nog är a fol e mjl till
böan. bärjovärjan häds böan
ne ma björkön, man ha é n
dryg mjl från jüne a till jüne-
böan. härjoman a bönstan
a fjäläsaran häds böan op-
ma gältström, a ha vä här-
jomsvälön a bönstvälön.
dom häds två välör: én
botma gältströmsvägen a
én ne mot östrikka.

böväg, m. s. obf. = väg till
fäbodarna.

Vilstenar utefter vägen:

- utåttor bövägen till
böan häds dom vilstenar.

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
MED.
Frgl. 12

ha er n bra bit nyla dom.
Flytta: v get bofdr
 r dag. v ska gura länbana
 a trågan, for v ska fara
 ti bóm nu. va ska ga a
 ta vjan, ga.

Þur det zisk till við flyttunum.
 - da ha vat dau moran,
 v skulo fara, sa vara a ta
 sa n kery va armon a
 phok na brabitur ti, sa
 v hads a ze kom atur
 vagon. sa komo bon atur
 ma bofdriga. han fuso
 ma hast, man uti ginn-
 ban sa fuso v bofdriga
 ma bat, sa v for foles,
 man koman zik vagon.

Landsmálsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
 MED.

man gån sa gat dom nog
fjör, da ha vä fjört.

- u häds skrökor, som
u bär t_o u del - nävot-
skrökor.

Isörsmål vis frankoustau
till boau.

- a sa da u köms t_o
boau, sa vär a a stäls
fäst köau. böu skuls
säts i rēan i vägan, sa
u köms säts fäst dom.

Beförsköraren:

- han köms äter u
tims beförsköray, a da vär
a tal a köks käfo a sa
phöks t_o bösäkran, som
u skuls hä, a sa tal a

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA

MED.

Frgl. 12

skärs.

Nad som fruktades till basu-
dom hads häd t_i f_gära
ba byts a mätspän, som
v_i hads brö t_i, a n körj, som
v_i hads khäan t_i, a n säk,
som v_i hads sänkhäan t_i.

De flesta träkäslen för-
varades hemma i byn.

- ha gränses sönt, sa
v_i brukto t_a h_im trækäla,
man n del trög länvro
v_i kvär, för dom bruka
sils t_i tröga h_ima h_ana
a. n del länds nog ält_i-
h_öp q b_öan.

Det var ej säkert, att
konu bura met sig be-

rena:

- dom gat noy hå
dit, ha dom skult bäss
köan ma, man u däl
sät bäsan pa köan,
sa dom fek bära no
fälv.

Flyttningen till boan
skedde icke naktligt, varför
hosna ej under flyttning be-
hände ligga ute eller mjölkas
ute. Flyttningen kan ej heller
törjas ha någon sammanhang
med fadersskaffningen.

Rätta "bodagen".

- ha vär pa svänto,
som ha vå sät bödan, a
sa skult u frät häm tel

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
MED.

Frgl. 12

mífjolsmäs.

Därför gjöng man i en
visa:

- "mikasledägen, som fälor i n i a,
änror jag at resa härifrån."

En del bönder flyttade hem
ett tag under sommaren.

- en del bönder, som gäto
kunnö ämbära kvinnfolk, da
ha väf slötän, flyto hem ma
kuan en fjofan dagar a vä
hems ma kuan, mans dom
slög, a sedan flyto dom tibaba
h bän, man pa den bän-
väl, jag vär, fek jag gå
hem varévigs dag, a da ja
kunnö h bän om kväl, fek
ja gäts öst, a sa myökt, a

sa fekk jag líga bremsa
 spísu a ha kvástru umor
 hvers (-delta gjörde hon för
 allt kunnna hálta sig vakna!-),
 a röro h læsmesmoro, sa
 kröka kunn bhí tré a fyro
 om mönan, þann jag fekk
 söva. a sa skulo jag
 vára þa býn kröka áta,
 a da skulo þa ha mjölk a
 hléft út dom. a vár þúto þa
 þa býn kröka áta, sa vár
 dom sa ilák, sa dom þúto
 ták ma ma; a sa gó da,
 a árbíto ma hús helo dan,
 for ha vár þúto maffinor da.
 ha vár a tá líon a gó a
 fóro káran ilág om ilág, a

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
 MED.

Frgl. 12

góð man gúto há, sa dögdo
 man gúto nántez tít. a da
 hadr jag fjúgu ríksdálör
 om árs. a da fek ja tá
 smót, í faks, som vá som
 u lo ma u átan, fjúgu
 mjókkör útom als öyrót,
 som skulo fátör om a. a
 ha vá árbíto. da ja hadr
 moka evr mákrána, sa
 darr ja som í lör, a da
 hadr ja u ántva kvör.
 líka táy! man ha vá
 rötet man gán líkavát,
 fór, ska véta ha, sade
 M. h. með ev gíunt av skálmst
 lut í de pígva ägöru, ha
 ár rötet om sáman ja

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg 1939. NJURUNDA
 MED.

Frgl. 12

byáissu!

- Glæmflyktuningen om lærten.

- vj frétu hém tj mífjols-
més, sa vj vá hém tj ríatáq-
mýrr, man fára feli dom
gára, best dom vjlo.

- man vjt du, va dom
sár, da vj hém hém tal
státan?

- jw, dom pá, at dom
skulo präss frétan bot ur
býjántan!

Flytta tilbaka, sedan man
varit i boan vch kommit
hem stt lag:

- vj ska flyto tebáker
na vékor tal, a da vár
vj dar, tal mífjolsmés.

Landsmálsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg, 1939. NJURUNDA
MED.

Glär slay man sj val-
lanna. Därför kunde man intet
hö att stilla upp. Alltså
stannade man sj här över
mickelsonmässan.

Tryta "mässor" ha här
firats eller haft särskild
betydelse för fäbodlivet.

Hänfalkets besök på vallen:

- dom kóm hänfölygo
om söndan, a da ska ar
prägo dom ma, frätrog
a brö la ma.

Stölslekstuga vid hantkonsten.

- fört söndan ar vä
hems, skult ar hä stölslek-
stugo. ha vä mötolsmas-
lekstugo, ha.

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
MED.

- vi dänss a häds tråk-
terry. ha vār fyrs bysör
cläg, a vi dänss tal kröka
fam om möran, a san
skuls vi hä z lilskües.

Fäberedelse för flyttningen
om vären:

- dom skuls hä üt dom
na dagar, bököan, man zuto
hänkwan. dom häds zuto
sa mäns hems, bars en
hal tvä.

- dom skuls gå qvrt stak,
sa dom zuto skuls bh mistöbn.
n del hög in öksa evaför
dösa a n del lä a ne ma
tröskülü.

"Skugghisen" skulle också

plachas best.

- om dom rýks bót
hára, som véks þvaför
þgan, gnto, fahv þglöko, sa
bht. dom gnto fúg. ha vár
e læpfræring, som læds mag
ha.

Þur mau skulla fá komu allt
fálja skállko.

- dom hóg, i bró, i
kòfála, a sa gá dom dom
andrs kòan, sa fèdr dom
fálkóa hém. a za gat
gáso, dano, bwan, za, da
dom vát avör.

Skállko: fálkó, f. s. abf.

Þur mau utrá skállko:

- hu, som gámbrst vá,

Landsmálsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
MED.

Frgl. 12

tóg dom tal fálkó.

Lmákráket fick följa
komma till boan, varför
man ikke for med dem
för sig.

"Fluggu undan" = ränso
upp bovägen.

- om ha va rzánrasa,
sa gát dom dít a röfo vägen.
dom gat hágo úna.

Hörómálen vid aukamsten
till ett fäbodställe:

- káran skuto hágo vón,
a sa för dom hím, da dom
ha ító sa mät. a búpiga
skuto ána a skúra a tapoféra
a söpa válu. hu skúro z
mjókkbón a z stúga a kúto

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg 1939. NJURUNDA
MED.

spýsu a tá ríða na fjála
a bréto dom, sa dom vat
tát.

Tempus! re

- vj háðs hálm hómfrán,
sa vj stöfti i mádrásu.
ta lögdashvátu sa lövds vj,
forða vrent vj þýkan, man vj
kunn brí útan a þbrán, a sa
kunn há koma na gæntor a
þbrán.

- ná, vj tög jnto va som
hált (= vilka þýkan som heilt). ha
besóðs þá, hst vj högfáldos
(= tykte om) dom. vá dom jnto
snál, sa fek dom gá.

Mánnens arbete, då man kom till
boan.

- dom gat stál tál, sa

94
v kurr hæ in kræka r fæks.
dom skulr bræ in rean
yennr vagon, man v sœpt
fæks fælv.

- dom hœg lytr var, som
dom tykt, ta vœn.

Fræn lyp kom man inte sœ afta.

- dom fœr ruts dît na
fæfilt, om ha ruts vœr na
na kræka.

Glœmfærdœu fræn boan.

- dom kœms kvæly forit
a skulr ætr œ, a da var v
œps helr nœta a phœks rœp,
sa v tœg hœm kœna œngœles.
da fœr v krœka fœm na mœran.
man v dœl sœtr kræka na
vagon, sa dom skulr gœ hœm

færo, man u dæl dróg le
 skóks, man ha gik rúts.
 u tænto, u skulo fa áko
 nau bit, man ha gik rúts.

- sísto máks u mjólkka,
 sílts u i grýta a gædo ást
 ta skú. ha vá pátóst, ha,
 for ha vá gòmjólk u han.
 u skulo gæra þópr u dau
 ástu sístprá.

Namna vora við heufärðum
 icke utstyrda på något sätt.

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg, 1939. NJURUNDA
 MED.

7. Vallningar.

Isannuelt hillbaha leude
 manu inhägnat mark i skogen
 s. k. bräte, där kreaturen skulle
 gå.

- dom hūdr bröts, sa juto
 kráka kunnó gá pa ánaf márk.

- dom baro hég nér, sa
 ha váf jussom n hāga. a
 miōnā, som va fōd fōtanheuro-
 nítisaks, fek gá a juto for byōn.
 ha vá juto sa mytso bebýkt da.
 ha vá stors skógor, a da fek
 dom tá kóna, a sa máttu h
 viorrkönton pa rýgon a ýksa
 h hāna, a da hlóg dom h
 trána, da dom ság na tēkon
 atst byōn. a kráka va sa

öpskräta, da dom fjäudo värs
ta byön, sa dom feke just
juto. na rida pa dom.

Vallhjonet skulle gå bärfta:

- a bärfta skulle dom
gå, i sközon, sa dom rivo
sant fötran.

Vallhjonet var bapiga och
skulle även göra boueat.

- a da dom köm hém
i välu ma kwan om kvälü,
skulle dom jära östü, a sa
fek dom vära övro pa
nätran a jära höp.

Dä man gick vilse i skogen
vid vallningen:

- man ha vä u gäy,
dom gek vilse pa sközon -

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA

MED.

Frgl. 12

dom vá flérr - a da lá
 dom sa a træðr árunum
 2 fáltráhyon, a dom árun
 a, a sa lág dom, tes ha
 vat júst, sa dom ság a
 gá hém. sa vár dom
 hémur deu dán, tes mórur
 atur, a da filur dom bíg
 hém, at dom gat filur
 dit na fúr, sa dom fekk
 stíls dom.

- og fekk jétur fáv, sate
 ll. h. på tel om valhjon.

Bopigurs sáttning i áldur
 tider:

- ha vá saks félur 2
 vekur, da hve vá 2 bóan. (allt
 sa ar 1796).

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
 MED.

Frgl. 12

Formligt!
 Keriman var
 född 1796; n. 96 (18)

- dom hãdo n bjo, alos kãr, bãan a jãr hãmo. jãtor hãdo dom n dãl, man fãra fek gã vilt pa skãjon.

Flãr rãknade man tre guller mat en ko.

Valljãnsts utrustning och arbete.

- n dãl hãdo lãn, man dom hãdo jãto hã ha alos, for bjõn va listeg, han a.

- ha vãr e ilãnds ta jãto for bjõn, sa a mãmã. a n fjãl a e trãstyktrãjs hãdo dom pa sa, a sa hãdo dom man hãrdũk

Landmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
MED.

pa huer, a másák háds
dom. návorkóntu háds
dom pa rýgon.

- dom háds nau trá-
fráka ma nyókk ?, a sa
háds dom smót ? n
trákáp a bró a ást.

- a sa háds dom stik-
mýa ma sa, fór dom skuló
stikó strómpan pa drógon
a sóms vádasfótan.

- dom háds - gusóm
na fámát ma sa at trá-
kóm. dom káls ha fór
trámát, a ha hóg dom
há básu at dom. da dom
kóms hém, sa dom skuló
trá hém, fór dom vá

ö v s h g o d é l.

- f ä m a t p ö s a n s k u l t
d o m g ä a d i n t o m a a. d o m
l ö k o ä t s a d o m, d a d o m
v ä ? s k ö z o n, a d a v i s t o d o m
s a v ä t, a t d o m s k u l t f ä
n ä f a n, d a.

- n d é l h a d s k n i v m a,
s a, a d a h ä d s d o m h ä n
? b ä l t s, a d a r h ä d s d o m
f ä m a t p ö s a n p ä k e n t.

- d o m h ä d s n s t i k r ö k
? s v ä n r i m a, a s a s ä t d o m
m i s t d ä r d a, d a d o m h ä d s
s t i k n e n s a.

h ö s a k r e a t u r e n: n g i t u t
a l ö s s n i. - h ä u t h ö a n,
s ä d o m a n d é l.

Landsmálsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
MED.
Frgl. 12

Rösdags:

- ha a lösdäks, sa
vz get hä ut kräka.

- gä, hui fele no si
ätör, at als födrös, män
dom födrös at brä, bars
dom fele vāra ifrē för
byön.

Skälla: fälts, f. ey. abf.

Skällko: fälkō, f. ey. abf.

Vad man förshads med skällan:

- dom rökts fälā ma
iuris, qnan dom för fr
bāän. ha vā toks fäbör,
dom hädo.

- hui sä at os, at vz
skults rökts fälā ma iuris.
ha gädo vz a, om vz hädo

lyn.

Skällan lags av vit hankouss-
tan:

- dom h_ug b_a f_älan,
s_a a m_öma. dom h_ädr
sa st_örs, t_ungs f_älor u
d_äl, sa dom h_ädr f_hers
m_äl. g_uto v_är a t_öks f_älor
s_öm g_uto h_ädr b_aka a f_öts!

- g_uto g_öds dom na
k_öp, f_äla, a g_uto l_a m_öma
n_a ö_m a h_älor.

Flur man ut_uy skällko.

- h_ue, som g_ambr_öst v_a,
t_ög dom h_ä f_älk_ö.

Varje l_önde l_önde sin skälla.

v_ag_ön_t b_ön h_ädr f_älan
na h_öan, man g_uto h_ädr

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg 1939. NJURUNDA
MED.

Fgl. 12

* [dubiröst!
(172)]

als kwan f^lör:

Kosna vilade middag:

- dom t^lög sa m^lidas-
v^lla kwan, a h^lto n n
h^lhb^lö^lu, sa v^lar a b^lä,
f^lör ha v^lä sv^läst d^lar.

Tubel lockrap för att föv^lca
kosna sova.

- q^lto h^lä^lo v^lna v^lör
at kwan.

Tissgrimmman skulle avh^llla
ungdjuren från att dia s^lca
m^lä^lar:

t^lisgr^lma, f. g. b^l.

- dom s^lto t^lisgr^lma pa
f^lz^leyan a k^lh^lvan, som
v^lto t^lis kwan.

- ha v^lä l^lä^lorban^l ful^l

ma spík, som stóg út, a
sták dom da, sa fele dom
þuð koma naft nær.

Mulbete: mülbéts.

- v hás mülbéts
vörat þa skójon.

- ha vá reut bra
bets þa skójon, man þa
hóstu kunn v gá hém a
kþaga a sáps, at ha vá
kreut bét. man da svára
dom: "gá, man, far þuð
koma hém ma dom, þann
v ha skóns!"

Vila midday:

- dom vilds meðag.
aldreg lá a mómá om, at
dom gúðs óþ man íl. dom

lèta gáin nau hòbbótú, fór
 na vá svákrast dar, a sa
 vár a gúto na flögör dar,
 gúto.

Ydisla: dom gáto.

Ydislingsballen: gáttu, m. g. bf.

- da dom gáto, máx dom
 bra. dom máx bra, da
 dom táx óp gáttu a gátör,
 man líg dom á gúto jár
 ha, sa ára, som ha árdá.

Om ett bräk förlorat "jästa":

- y fék tel na små-
 bräk a tá gáttu. y skulo
 bars tá lito grána, fór
 auaf mjördom u a.

- u fór páss a tré
 hána h múnvika a hól óro

máin sa pas mýttu, at n
kan nýgro lftu gráin ta ?
dánu. ha e na kónst ma
? dánu a, for mýstor kóa
gáftu, sa et a slúit ma
dóm.

de olika gätblugun träffades
ute i skogen.

- dom kón plåg ma vándro.
dom jófo tókodánu névrlútor,
sa a mána, sa dom býsto
h ? dánu lúran, sa dom
skuló kóna hóp om kválan.

- dom tóg bass e
névro / ta e býrk a lúro
hóp hui, a da dom lúro h
lúran, sa kónu dom hóp.
" ? ska jára n lúit, om ?

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg 1939. NJURUNDA

MED.

Fagl. 12

[dubliert!
vårlit: névur
(VK) 7

ska ti b^uan a l^äts at k^uan
 a at k^am^rä^ten, man i d^ög
 fol g^uts t^äla, sa a m^öna.
 "k^aufo gay ska g^era su, ja."

Kvickhorn:

- kvⁱck^hörⁿ har dom h^ät
 i sk^öjon. m^öna t^äka ö^m,
 at dom ha h^ät na t^öks
 l^ängs f^ör.

Käka = l^äka k^öna.

- ja va gr^äsl^{ig}a
 lö^{ks} k^uan, m^än ja h^ädo
 t^än^ren k^önt. - k^öks,
 s^ä dom har. - ha v^ä b^ärs
 t^äla a r^öps ut i v^ärs, ha!

Lockrap:

k^ösan. - da-da - k^ö-^ö
 - k^ö-^ö. Detta lockades, då

kosona skulle lewa.

Men en hälsingjunta sa:
 "kōm, kōsan - kōm, kōsan
 - massa māt, här på my-
 rōna, här!"

tōkon löks hui!

För att skydda kreaturen mot
 trollskott och liknande.

- dom strök dom över
 ryggen ma stät. ha vä
 fösto gånar, dom skulr gä
 på sköjser ma dom.

- ha vä för dom ruts
 skulr bh' ofädig, a da sä
 dom, at kräka ha fat tröl-
 skät. man da skät dom
 över dom. dom kan ruts
 gä, da.

Þá skallgæng:

- gá skáls.

- vj ska gá skál. a da
vár a a gá én ta var
gát.

sagð! (v)

- ha vá én, som vá
vísar, a sa skulr ha vára
tíka lánt myla var a én.
sa háðr dom úlssr a
bessr ma þa.

- dom mætr, hors
mans fannsr ha skulr
vára myla var a én.

- ha vá vj lösing (= lös,
erstaka ko), som ha hömr
fráu, a da háðr dom gát
nér þa a fásir hal a
bessr féls þá na vís, sa dom

Landsmálsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA
MED.

Frgl. 12

111
gult ha vát ma' - a gát
a lákt sa.

Bopigan var utrustat med
näveskor:

- dom häds näveskor
i mönas tj, a da låga dom
höp dom ma byrkvistor.

Bopigan skulle även göra
fralgar.

- om dom fek tåg i
toks tré, sa ha zék a
gåra trähyor, sa zöds
dom trähyor, da dom zäts.
man v zöds mästdélu,
man v för fel bän,
a dom vát för. da gat
v bhöts dom. v hög dom
ti vätu na dagar förut.

da blyt dom staskar.

- da det i reyl var
bapigan, som gätade, så
förekom det knappast någ-
ra lekas.

- ha var just rys bän
ty bwan. dom fele höl ?
a yähpö täl läuro, da piga
vär ? bwan.

slut man skaffade sij lämne-
dom om tidan.

- dom hadr räda pa
säha. da hæ tög pa a yik
väst sörö ör - ha är mer
kuj ör pa sörö ja an, pa
nörö ja - sa tög a pa a vä
kväl at, a sa synt ha pa
kwän a. dom tög pa. a

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA [bän]
MED.
Frgl. 12

† [suspect
form (vr)]

v_lo g_a h_{im}. k_ro_ka h_a
 sa v_{at} s_{eda} p_a s_a.
 7 bostuzaw hade mau
salmärken:

- dom b_uleto h_a
 s_öm_är_ka i f_ön_est_ro h_el
 p_a g_ölv_o p_{na} d_öra. a da
 sk_uga k_{är} p_a a b_hr l_äng,
 sa er a bra l_ängt l_{er} da,
 i s_yn_or_hit p_a ät_op_öm_ay
bind-days:

- dom k_öm h_{im} k_ro_ka
 m_{yl}a f_{äm} a s_äk_s. dom
 k_una g_et_a g_a h_{im} f_{ör} a,
 om dom g_uto f_{el} k_öan a
 g_a.
 - dom sk_ulv_o b_äss i_n
 dom sa v_äg, a da v_är.

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
 Einar Granberg 1939. NJURUNDA
 MED.
 Frgl. 12

dom sa tröt, at dom lå
sa, qua dom vat myshka.

- ja ska hää ju dom a
bäss dom a myshka dom.

Yttarna gätades inte:

gätran födr må kvan,
dom, sa dom gätr ju dom
na fäfil.

Glästarna släpptes på skogen:

- häna här dom hää
hästän på hääman, da dom
ha kura ombärs dom. da
har dom teps hem en häst
ta hötän.

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg. 1939. NJURUNDA

MED.

Frgl. 12

(UR)

8. Lämnat och folkets rörande
fäbodlivet.

- a möna besäts,
at vjtrau jek utjousm
vålan. dom heds dom läks
a heds jntrau, man vj
skults vana fösjektet, sa vj
afres dom näntey halor
koms i vägen för dom.

- ha vät om nätrau,
dom jek.

- vj vä råd dom, för
fek into vj, sa fek kvan
a.

- a sa vjtorhiman ha
fält a, ha har ja höt. man
huga, va ja vä råd. ja
vjsto into om na löks, ja,

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg 1939. NJURUNDA

MED. ⁹ ₍₁₀₎

Fagl. 12

da, man sedan fick ga
 rida ga a.

-ha va märkvärdt, dom
 för jusem evaför os a
 fälds, a ga tröds, ha
 va na juir, som skulls
 köma ga ma, ga. a rnto,
 säg ga näfan. n n r
 rnto vjtrkwan halst,
 man da n vjsto, vardom
 var, sa äkto v os a
 köms i vägen för dom.

Då jag sökte få ytter-
 ligare uppgifter om något,
 som M.H. upplevat, fick
 jag till svar:

- ga mins rnto, vet du
 göss, för ha ä sa läys

sedan, man nog har
a foto genom fran.
Njurunda i aug 1939

Einar Granberg

Lagssuän: G. N., M. D., M. K.

Landsmålsarkivet Uppsala 13424
Einar Granberg 1939. NJURUNDA

MED.